

Шиманська К.В., к. е. н., доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки
Житомирський державний технологічний університет

РОЗВИТОК КЛАСИФІКАЦІЙНОГО ПІДХОДУ ДО МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ ПІДХІД

Шиманська К.В. Розвиток класифікаційного підходу до міжнародної міграції: інституційний підхід. У статті висвітлено та критично оцінено наявні підходи до класифікації міжнародної міграції. Обґрунтовано доцільність використання інституційного підходу до побудови класифікації даного явища міжнародної економіки. Запропоновано ввести новий об'єкт аналізу міграційних потоків – міграційну пару країн. У цьому контексті запропоновано доповнити наявну класифікацію міжнародної міграції ознаками, що визначені виходячи з можливих параметрів міграційних пар. Обґрунтовано види міжнародної міграції за кожною ознакою та описано практичне значення таких пропозицій.

Ключові слова: міжнародна міграція, міграційна пара, класифікація міграції, інституційний підхід, міграційні потоки.

Шиманская Е.В. Развитие классификационного подхода к международной миграции: институциональный подход. В статье освещены и критически оценены существующие подходы к классификации международной миграции. Обоснована целесообразность использования институционального подхода к построению классификации данного явления международной экономики. Предложено ввести новый объект анализа миграционных потоков – миграционную пару стран. В этом контексте предложено дополнить существующую классификацию международной миграции признаками, которые определены исходя из возможных параметров миграционных пар. Обоснованы виды международной миграции по каждому признаку и описано практическое значение таких предложений.

Ключевые слова: международная миграция, миграционная пара, классификация миграции, институциональный подход, миграционные потоки.

Shymanska K.V. The development of international migration classification: the institutional approach. The existing approaches to classification of international migration have been highlighted and critically evaluated in the article. The expediency of using of the institutional approach for constructing the classification of this international economy phenomenon has been grounded. We have suggested a new object of migration flows analysis – a migration pair. In this context, we have proposed the supplement of the existing international migration classification by features, defined basing on the available migration pairs parameters. The types of international migration for each feature have been identified and the practical value of author's proposals has been described.

Keywords: international migration, migration pair, migration classification, institutional approach, migratory flows.

Постановка проблеми. Складність та багатофакторність міграційних процесів, виявлена в ході дослідження численних статистичних матеріалів, фахових наукових публікацій вітчизняних та зарубіжних авторів, а також аналітичних оглядів уповноважених органів із питань міграції, потребує на рівні методології досліджень проблем міжнародної міграції (особливо в умовах посилення її міждисциплінарної проблематики) вироблення науково обґрунтованої класифікації.

На практиці відсутність виробленої класифікації та узгодженого між країнами (та у системах національного законодавства) понятійно-категоріального апарату її видів ускладнює фіксацію та статистичну обробку інформації про величину та інтенсивність міграційних потоків між країнами, величину міграційних осередків, а також величину окремих катего-

рій мігрантів за їх правовим статусом тощо. У цілому це спричиняє неможливість адекватної оцінки обсягів міжнародної міграції, неможливість здійснення контролю повноти фіскальних надходжень, пов'язаних із трудовою міграцією, а також обсягів бюджетних трансфертів на підтримку вразливих категорій мігрантів та забезпечення дотримання їх прав.

Виходячи з позиції обраного для дослідження інституційного підходу, вважаємо, що така класифікація повинна бути виважена з погляду її відповідності наявним інституційним умовам розвитку міграційних процесів (системам міжнародного та національного законодавства, прийнятим концептуальним засадам та методикам статистичних досліджень процесів міграції).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для критичної оцінки наявних у науковій та практичній

літературі класифікацій міграцій проаналізовано праці вітчизняних та зарубіжних учених і дослідників, зокрема: І.П. Дорошиної [1], Г.Р. Заремби [2], А.Н. Каберті [3], К.Р. Кайтмазової [3], П.П. Мазурка [4], Б.М. Одягайла [4], А.В. Похлебаєвої [5], М.М. Пухової [1], О. Ровенчак [6], К.А. Тахтарової [7], І.Г. Ходжаєвої [1].

Постановка завдання. Метою дослідження є критична оцінка наявних класифікацій міжнародної міграції та визначення напрямів її вдосконалення виходячи з обраного інституційного підходу.

Виклад основних результатів. На основі проведеного бібліометричного аналізу наукових публікацій із проблем міжнародної міграції було виявлено, що пошук відповідей на соціальні, економічні та політичні питання та виклики міжнародних міграційних процесів слід базувати на міждисциплінарних підходах до вивчення міжнародної міграції як явища глобалізованого світу.

П.П. Мазурком та Б.М. Одягайлом поділено міграцію за просторовими параметрами на зовнішню, внутрішньоконтинентальну та міжконтинентальну [4, с. 110]. Разом із тим, виходячи з сформульованих їх характеристик, вважаємо, що в даному разі порушено правило класифікаційного поділу, зокрема зовнішня міграція як переміщення населення за межі своєї країни включає два інші види.

Слід піддати критиці й інтерпретацію вказаними авторами видів міграції і за другою ознакою класифікації – за часовими параметрами. Зауважимо, що тимчасова (поворотна) міграція буде включати і сезонну, і мятникову.

Класифікація, сформована Г.Р. Зарембою [2, с. 43], на нашу думку, є безсистемною, оскільки передбачає поєднання різних ознак класифікації. Наприклад, трудова міграція може передбачати і міграцію науковців, і професіоналів, адже наявні

програми науково-педагогічної мобільності, за якої викладачі можуть здійснювати викладацьку діяльність, яка для них може вважатися трудовою. Крім того, професіонали можуть мігрувати в межах діяльності транснаціональних корпорацій та спільної підприємницької діяльності, що для них також є трудовою. У цьому питанні більш системною вважаємо класифікацію, запропоновану О. Ровенчак [6, с. 136].

Не зупиняючись на змістовному наповненні відповідних видів міграції, додаткові ознаки класифікації виділяють у своєму дослідженні К.Р. Кайтмазова та А.Н. Каберті [3]. До таких ознак вони відносять стать, вік, етнічну приналежність, сімейний стан, походження, рівень освіти, кваліфікацію.

М.М. Пухова, І.П. Дорошина та І.Г. Ходжаєва [1] дають достатньо детальну характеристику видів міграції за її основними ознаками, сформульованими на базі узагальнення підходів М.Л. Тюркіна, Л.Л. Рибаківського, О.О. Назарової, В.О. Волоха. Зокрема, їх підхід вважаємо обґрунтованим з погляду логічності побудови класифікації та всебічного врахування ґрунтовних соціологічного, демографічного та політичного підходів, описаних у досліджених ними працях вказаних учених.

Для даного дослідження вважаємо за доцільне обрати за теоретико-методологічний базис вивчення проблем міжнародної міграції теорію соціального капіталу в інтерпретації Д.С. Мейсі [8], а тому вважаємо за потрібне під час побудови класифікаційних ознак даного явища міжнародної економіки використовувати поняття «міграційна пара», зміст якого визначено за результатами власних досліджень на основі застосування інституційного підходу.

Зокрема, під міграційною парою ми розуміємо комбінацію країни походження та країни призначення мігрантів, між якими історично сформувався

Таблиця 1

Пропозиції щодо вдосконалення класифікації міграції та характеристики відповідних видів

Ознака	Види міграції за ознакою
За наявністю міграційних потоків ¹ між країнами міграційної пари	Наявна
	Потенційна
За взаємним просторовим розміщенням країн міграційної пари (з використанням загальноприйнятого географічного поділу країн ООН [10])	Континентальна
	Міжконтинентальна
За напрямками міграційних потоків у межах міграційної пари	Одностороння
	Двостороння
За ступенем інтеграції країн міграційної пари	Міграція за межами інтеграційних об'єднань або в межах тих, що не передбачають вільне переміщення осіб
	Міграція в межах інтеграційних об'єднань, які передбачають вільне переміщення осіб

Джерело: авторська розробка

¹ Для цілей даного дослідження «міграційний потік» розуміється нами у визначенні терміну «потік», наведеному в українсько-англійському тлумачному словнику «Міжнародна термінологія у сфері міграції» [9, с. 19], як кількість осіб певної категорії, які пересуваються для поселення або в країну, або в певний регіон у певний проміжок часу, зазвичай один рік.

міграційний коридор зі специфічними кількісними та структурними параметрами, яка характеризується особливим інституційним, соціодемографічним, фінансово-економічним, етнічно-культурним та іншим середовищем міграційних процесів. При цьому поняття «країна походження» і «країна призначення» трактуються нами у визначеннях Міжнародної організації міграції [9]. Виходячи із цього, для побудови системи управління міжнародними міграційними процесами, їх аналізу та контролю запропоновано доповнення наявних класифікацій міжнародних міграцій додатковими ознаками відповідно до потреби формування та аналізу даних в практиці управління міграційними процесами (табл. 1).

Розглянемо детальніше запропоновані нами доповнення до наявних класифікацій для доведення доцільності їх використання в сучасних умовах управління міграційними процесами.

За наявністю міграційних потоків між країнами міграційної пари слід виділити наявну міграцію (тобто міграцію, за якої між країнами міграційної пари існують фактично міграційні потоки, які склалися історично) або потенційну (міграцію, за якої між країнами міграційної пари не існують фактично міграційні потоки, проте у зв'язку з наявністю інституційних передумов міграційних потоків (інтеграційних угод, двосторонніх договорів, безвізовий режим) вона є можливою та ймовірною).

Виділення такого підходу до класифікації міграції дає змогу визначити напрями державного міграційного контролю, які будуть базуватися на врахуванні ризиків, різних за характером. Так, наприклад, наявна міграція та досвід контролю відповідних міграційних переміщень у конкретних міграційних парах дає змогу враховувати попередній досвід міграційного контролю (використовувані певний час у практиці дозвільні документи двох країн, особливості візового режиму), а також типологію переважаючих за окремими міграційними напрямками порушень міграційного законодавства. Разом із тим потенційна міграція означає, що фактичний досвід її врегулювання та контролю нині відсутній і є лише вимоги міграційного законодавства, процедури міграційного контролю над дотриманням якого на практиці не відпрацьовано.

За взаємним просторовим розміщенням країн міграційної пари можна виділити континентальну міграцію (міграцію населення між країнами міграційної пари, які знаходяться на одному континенті) та міжконтинентальну (міграцію населення між країнами міграційної пари, які знаходяться на різних континентах). Взаємне розміщення країн зумовлює інфраструктурні особливості переміщення мігрантів (зокрема, види наземного (автотранспортного чи залізничного), повітряного чи водного транспорту, який використовується для переїзду в іншу країну). У зв'язку із цим за кожним видом транспорту формується пасажиропотік мігрантів, а це означає і від-

повідний рівень навантаження на митні органи. Так, окреслення характеру транспортних переміщень у межах кожної міграційної пари, відповідно до просторового розташування країн, які до неї входять, дає змогу на практиці визначати необхідність кадрового, матеріально-технічного та інфраструктурного забезпечення роботи митних органів для контролю окремих пасажиропотоків за кожною міграційною парою.

За напрямками міграційних потоків у межах міграційної пари слід виділити односторонню та двосторонню міграцію. Зокрема, якщо дві країни утворюють лише одну міграційну пару, відіграючи закріплені ролі країни походження та країни призначення, то під час укладання двосторонніх угод про регулювання міграційного руху, буде спостерігатися асиметрія положень взаємних міграційних політик.

Це пояснюється тим, що, як правило, одна країна завжди буде донором людських ресурсів (із відповідними інтересами щодо зниження втрат від міграції її населення, делегуванням обов'язків соціального забезпечення мігрантів на країну призначення тощо), а інша країна буде їх реципієнтом (у цьому разі, скоріше за все, буде спостерігатися протекціоністський та стримувальний формат міграційної політики, що пов'язано з імовірним притоком нелегальних або ризикових категорій мігрантів, які можуть викликати конфлікти в суспільстві тощо). Прикладом такої ситуації є США та Мексика.

Якщо ж країни міграційної пари можуть утворювати і зворотну міграційну пару (наприклад, Україна та Російська Федерація), то міграційна політика буде будуватися за збалансованою моделлю, охоплюючи взаємні права та обов'язки сторін (країн) щодо контролю мігрантів, соціальних гарантій для них, можливість спрощення режимів оподаткування трудових доходів.

У цілому такий підхід слід використовувати для визначення моделей побудови окремих положень міграційної політики, орієнтованих на найбільш значимі міграційні потоки, встановлення формату умов двосторонніх домовленостей із питань уникнення подвійного оподаткування, соціального забезпечення мігрантів, захисту їхніх прав.

За ступенем інтеграції країн міграційної пари можемо виділити два види міграції:

1) міграція за межами інтеграційних об'єднань або в межах тих, що не передбачають вільне переміщення осіб (міграція в межах міграційної пари, між країнами якої не передбачено вільного переміщення осіб, відповідно до умов договорів про інтеграційні угруповання). Наприклад між країнами, які не входять в одне інтеграційне об'єднання або входять до зони вільної торгівлі, Митного союзу;

2) міграція в межах інтеграційних об'єднань, які передбачають вільне переміщення осіб (міграція в межах міграційної пари, між країнами якої відбувається вільне переміщення осіб, відповідно до умов

Структурування наявних видів міграції за запропонованими ознаками

Ознака	Види міграції за ознакою	Відповідність інституційному підходу
За рівнем урегульованості	Впорядкована міграція (orderly migration), законна міграція (regular migration) [9, с. 8]	Визначення ознаки відповідає інституційному підходу в частині позиціонування вимог чинного законодавства (елементу інституту права) як вихідного параметру порівняння видів міграції
	Неврегульована міграція (irregular migration), нелегальна міграція (illegal migration) [9, с. 16–17]	
За статусом суб'єкта координації міграції	Незаконний ввіз мігрантів (smuggling of migrants) [9, с. 17]	Визначення ознаки відповідає інституційному підходу в частині позиціонування статусу суб'єкта організації міграційного руху (формальні та неформальні (нелегальні) інститути) як вихідного параметру порівняння видів міграції
	Підтримана міграція (assisted migration) [9, с. 19]	

договорів про інтеграційні угруповання, наприклад спільного ринку або економічного, політичного союзу).

Крім того, у ході дослідження виявлено численні неузгодженості класифікацій, запропонованих даними авторами та визначених у міжнародній термінології у сфері міграції [9]. Так, з урахуванням змісту обраного інституційного підходу вважаємо за доцільне додати до класифікації міграції ще дві ознаки, виділення яких є закономірним виходячи з наявності даного поняття в офіційній термінології, використовуваній Міжнародною організацією міграції.

Застосування описаного вище підходу до доповнення наявної класифікації та введення її нових ознак дає змогу забезпечити побудову комплексної науково обґрунтованої класифікації міжнародної міграції з урахуванням наявного інституційного середовища формування міграційної політики та управління міграційними потоками.

Висновки. Таким чином, критичний аналіз наявних класифікацій міжнародної міграції дав змогу виявити їх неоднозначність щодо структурування досліджуваного явища за різними ознаками (при цьому спостерігається дублювання видів міграції, їх некоректна інтерпретація окремими авторами). Це ускладнює формування належного теоретико-мето-

дологічного забезпечення дослідження явища міжнародної міграції як такого і в перспективі не дає змоги сформуванню науково обґрунтованих рекомендацій для вирішення численних теоретичних та практичних проблем формування міграційної політики та управління міграційними потоками.

За результатами дослідження визначено доцільність доповнення наявних класифікацій міжнародної міграції виходячи з нового контексту аналізу міграційних процесів – міграційних пар. Зокрема, запропоновано такі ознаки класифікації досліджуваного явища, як наявність міграційних потоків між країнами міграційної пари (наявна, потенційна), взаємне просторове розміщення країн міграційної пари (континентальна, міжконтинентальна), напрями міграційних потоків у межах міграційної пари (одностороння, двостороння), ступінь інтеграції країн міграційної пари (міграція за межами інтеграційних об'єднань або в межах тих, що не передбачають вільне переміщення осіб, та міграція в межах інтеграційних об'єднань, які передбачають вільне переміщення осіб).

Використання такого підходу дасть змогу більш обґрунтовано ідентифікувати міграційні потоки між країнами, у контексті наявного інституційного середовища формувати міграційну політику та здійснювати управління міграційними процесами.

Список літератури:

1. Теоретические основы миграции / М.М. Пухова, И.П. Дорошина, И.Г. Ходжаева // ТДР. – 2013. – № 6–2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/teoreticheskie-osnovy-migratsii>.
2. Заремба Г.Р. Зовнішня міграція українців. Стан дослідження / Г.Р. Заремба // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2014. – Вип. 62. – С. 39–45 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/starttp_2014_62_7.
3. Kaitmazova K.R., Caberti A.N. Types of modern migration // Научный альманах стран Причерноморья. – 2016. – № 1(5) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/types-of-modern-migration>.
4. Мазурок П.П., Одягайло Б.М. Глобальна економіка / П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло, В.В. Кулішов, О.М. Сазонець. – Львів : Магнолія 2006, 2009. – 208 с.
5. Похлебаева А.В. Понятие миграции и ее классификация / А.В. Похлебаева // Журнал международного права и международных отношений. – 2005. – № 3 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/27601/1/2005_3_JILIR_pokhlebayeva_r.pdf.
6. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять / О. Ровенчак // Політичний менеджмент. – 2006. – № 2. – С. 127–139.

7. Тахтарова К.А. Развитие трудовой миграции в системе международных трудовых коммуникаций: методологический аспект / К.А. Тахтарова // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія «Економічні науки». – 2015. – Вип. 29. – С. 37–45 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2015_29_8.

8. Massey D.S. A Missing Element in Migration Theories / D.S. Massey // Migration Letters. – 2015. – Т. 12. – № 3. – С. 279–299 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tplondon.com/journal/index.php/ml/article/viewFile/568/411>.

9. Українсько-англійський тлумачний словник «Міжнародна термінологія у сфері міграції» / Міжнародна організація міграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_migration_glossary_color.pdf.

10. Composition of macro geographical (continental) regions, geographical sub-regions, and selected economic and other groupings [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm>.

УДК 336.22.02:330.341.2

Щава Р.П., к. н. держ. упр.,
докторант кафедри міжнародного обліку і аудиту
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ІНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ УМОВАХ

Щава Р.П. Институційні основи регулювання фіскальної політики в трансформаційних умовах.

У статті розглянуто інституційні основи ефективної фіскальної політики, пов'язаної зі стимулюванням економічного зростання світового господарства у цілому та національного господарства зокрема, беручи до уваги глобалізацію світової економіки. В умовах прогресуючих змін, що відбуваються в глобалізованому світі, на перший план неминуче висувається проблема формування та реалізації ефективної фіскальної політики, що дає змогу, з одного боку, оптимізувати державні доходи шляхом вибору належних джерел їх отримання, а з іншого – передбачити раціональне та обгрунтоване витрачання державних коштів. Послідовне проведення курсу на подальшу лібералізацію і поглиблення економічних реформ в усіх галузях і секторах економіки України вимагає теоретичного осмислення процесів інтеграційної адаптації національної економіки.

Ключові слова: фіскальна політика, інституційні основи, економічне зростання, бюджетна політика, трансформаційні моделі.

Щава Р.П. Институциональные основы регулирования фискальной политики в трансформационных условиях. В статье рассмотрены институциональные основы эффективной фискальной политики, связанной со стимулированием экономического роста мирового хозяйства в целом и национального хозяйства в частности, принимая во внимание глобализацию мировой экономики. В условиях прогрессирующих изменений, происходящих в глобальном мире, на первый план неизбежно выдвигается проблема формирования и реализации эффективной фискальной политики, позволяющей, с одной стороны, оптимизировать государственные доходы путем выбора соответствующих источников их получения, а с другой – предусмотреть рациональное и обоснованное расходование государственных средств. Последовательное проведение курса на дальнейшую либерализацию и углубление экономических реформ во всех отраслях и секторах экономики Украины требует теоретического осмысления процессов интеграционной адаптации национальной экономики.

Ключевые слова: фискальная политика, институциональные основы, экономический рост, бюджетная политика, трансформационные модели.

Schava R. Institutional framework of fiscal policy regulating in terms of transformation. This article deals with the examines of effective fiscal policy institutional foundations, associated with the stimulation of the world economic growth in general and the national economy in particular taking into account the globalization of the world economy. In terms of progressive changes that occur in a globalized world, the fore inevitably pushes the problem formulation and implementation of effective fiscal policy that allows, on the one hand, optimize government revenue by choosing appropriate sources of their production and, on the other hand, provide a rational and reasonable expenditure state funds. Consistent implementation rate at further liberalization and deepening of economic reforms in all spheres and sectors of Ukraine requires theoretical understanding of the processes of integration of adaptation of the national economy.

Keywords: fiscal policy, institutional framework, economic growth, transformational model.